

SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.1.14>

MATERIALNE PRZEJAWY KONSTRUKTYWNEJ I DESTRUKCYJNEJ CHARYZMY DANEJ OSOBY

Vselena Krylova (Vselena Svitla)

kandydat nauk filozoficznych, doktorant

Ukraiński Uniwersytet Państwowy im. Mychajło Drahomanowa (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-6675-3433

VselenaINC@gmail.com

Adnotacja. W opracowaniu, bazującym na podejściach metodologicznych E. Fromma na temat istnienia i dominacji osoby, wyobrażeniach o nekrofilnej i biofilnej orientacji jednostki, a także konieczności ujawniania miłości własnej jako podstawy miłości do Następnie analizowane są istotne aspekty destrukcyjnej i konstruktywnej charyzmy jednostki.

Analizie poddano uprzedmiotowienie i tłumienie własnej charyzmy przez osobę w trybie dominacji, któremu towarzyszy stosowanie manipulacyjnych technik komunikacji behawioralnej. Nacisk położony jest na fakt, że charyzma w sposobie bycia człowieka jawi się jako organiczny przejaw jego osobowości i wynik skutecznej miłości własnej.

Udowodniono, że istotną oznaką niszczyielskiej charyzmy człowieka jest światopogląd zdominowany przez wartości władzy psychicznej, materialnej, twórczej, społecznej lub politycznej, sławy i manipulacji. Konstruktywna charyzma jest wynikiem humanistycznego światopoglądu osoby, która jako oryginalny charyzmatyk potrafi wejść w zdrową, produktywną interakcję z Innym. Należy zauważyć, że charyzma takiej osoby opiera się na wartościach miłości i wolności i wyraża się w vitalności, energii, spontaniczności i kreatywności.

Słowa kluczowe: charyzma ludzka, charyzma konstruktywna, charyzma destrukcyjna, osobowość, egzystencja ludzka, miłość, miłość własna.

EXISTENTIAL MANIFESTATIONS OF A MAN'S CONSTRUCTIVE AND DESTRUCTIVE CHARISMA

Vselena Krylova (Vselena Svitla)

Candidate of Philosophical Sciences, Doctoral Student

Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-6675-3433

VselenaINC@gmail.com

Abstract. In a study based on the methodological approach of E. Fromm on the existence and dominion of a man, ideas about the necrophilic and biophilic orientation of the personality, as well as the need to reveal self-love as the basis of love for the Other, an analysis of the existential aspects of the destructive and constructive charisma of the personality are carried out.

The objectification and suppression of a person's own charisma in the mode of dominance, which is accompanied by the use of manipulative behavioral communication techniques, are analyzed. Attention is focused on the fact that charisma in the mode of being appears as an organic manifestation of personality and the result of effective self-love.

It is proven that the essential feature of a person's destructive charisma is a worldview dominated by the values of mental, material, creative, social or political power, fame and manipulation. Constructive charisma is the result of a humanistic worldview of a person, who is able to enter into a healthy, productive interaction with the Other as an original charismatic person. It is noted that such a person's charisma is based on the values of love and freedom, and is expressed in vitality, energy, spontaneity and creativity.

Key words: human charisma, constructive charisma, destructive charisma, personality, human existence, love, self-love.

БУТТЄВІ ПРОЯВИ КОНСТРУКТИВНОЇ ТА ДЕСТРУКТИВНОЇ ХАРИЗМИ ЛЮДИНИ

Вселена Крилова (Вселена Світла)

кандидат філософських наук, докторант

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-6675-3433

VselenaINC@gmail.com

Анотація. У дослідженні на основі методологічних підходів Е. Фромма про буття та володарювання людини, ідей про некрофільну та біофільну орієнтації особистості, а також необхідність розкриття любові до себе як основи любові до Іншого, проводиться аналіз буттєвих аспектів деструктивної та конструктивної харизми особистості.

Аналізуються об'єктивація та пригнічення людиною власної харизми у модусі володарювання, що супроводжується використанням маніпулятивних поведінкових комунікативних технік. Робиться акцент на тому, що харизма у модусі буття людини постає як органічний вияв її особистості та результат дієвої любові до себе.

Доводиться, що сутнісною ознакою деструктивної харизми людини виступає світогляд, у якому панують цінності ментальної, матеріальної, креативної, соціальної або політичної влади, слави та маніпуляції. Конструктивна ж харизма – є результатом гуманістичного світогляду людини, здатної вступати у здорову, продуктивну взаємодію з Іншим, як самобутнім харизматиком. Відзначається, що така харизма людини засновується на цінностях любові та свободи, і виражається у життєвості, енергійності, спонтанності й творчості.

Ключові слова: харизма людини, конструктивна харизма, деструктивна харизма, особистість, буття людини, любов, любов до себе.

Вступ. У часи панування ринкових відносин у соціумі та маніпулятивних поведінкових технологій, що набули помітної популярності в контексті культу матеріального успіху, актуальність осмислення буттєвих аспектів харизми людини стає все більш значущою. Технологізуючи власне самовираження, обираючи життєву стратегію здаватися харизматичною, а не бути такою, людина втрачає власну унікальність, замінюючи її на соціальну маску, що приховує справжні мотиви її особистості. Обираючи шаблонну маніпуляцію замість щирості й любові до себе та Іншого, наш сучасник все частіше перебуває на межі конструктивного й деструктивного проявів харизми та у своїй егоцентричності іноді втрачає почуття різниці між ними. Враховуючи названі тенденції, необхідним постає визначення та розмежування феноменів конструктивної та деструктивної харизми не як опанованих людиною ситуативних поведінкових практик, а буттєвих орієнтацій людини та їх індивідуального та соціального вираження.

Мета і завдання статті. Метою даного дослідження є виявлення буттєвих аспектів конструктивної та деструктивної харизми людини, що виходять з некрофільної та біофільної фундаментальних екзистенціальних орієнтацій людини. Це зумовлює такі завдання дослідження як аналіз специфіки вираження харизми людини у модусах буття та володарювання, осмислення сутності деструктивної і конструктивної харизми, осягнення ролі любові до себе як ціннісної основи харизматичної людини.

Матеріал і методи досліджень. Феномен харизми людини набув системного осмислення у роботах таких дослідників як М. Вебер, Е. Трьюльч, Д. Еммет, Р. Зом та інших. Питання політичного лідерства й харизми аналізують К. Фрідріх, А. Швейцер, А. Уілнер, Ж. Блондель та інші. Феномен харизматичного лідерства та його вираження у організаціях аналізуються у дослідженнях Б. Басса, Б. Аволіо, Дж. Конгера, Р. Канунго та інші.

Сутність псевдохаризми людини та її соціальні прояви досліджують Й. Бенсман та М. Гайвант, сфабриковану харизму аналізує Р. Гласман, синтетичну харизму осмислює Р. Лінг.

Феномен харизми як комплексу поведінкових інструментів харизматичної комунікації, а також умови набуття успішного харизматичного лідерства досліджують Дж. Антонакіс, Р. Даліо, В. ван Едвардс, Ніколаус Б. Енкельман, О. Ф. Кабейн, П. Кінг, Дж. Н. Ландрам, Дж. С. Най, Й. Менге, Р. Ріджіо, Ч. Хуперт.

Характер конструктивних і деструктивних проявів природи людини у соціумі, а також етичні принципи особистості осмислюють К. Гельвецій, Т. Гоббс, Дж. Локк, Е. Кант, Ж.-Ж. Руссо, З. Фройд, Е. Фромм та інші.

Сутність та соціологічні аспекти феномену девіантної поведінки людини як такої, що відхиляється від загальноприйнятих суспільних цінностей та установлених норм досліджують Е. Дюркгайм, Т. Парсонс, Р. Дубін, Е. Беккер, С. Леммерт, Ф. Танненбаум та інші. Девіацію як результат суб'єктивного сприйняття людиною життєвих ситуацій досліджують Ч. Кулі, Дж. Мід та інші.

Методологічно плідним для нашого дослідження виступає підхід Е. Фромма про модуси «буття» і «володарювання» людини, а також некрофільний та біофільний принципи особистостей, що виступають кардинально протилежними у контексті ставлення людини до цінності життя й самореалізації у ньому. Плідною стала й ідея мислителя про любов людини до себе як вирішальний чинник любові до Іншого та утворення конструктивних відносин з ним.

Результати та їх обговорення. Харизма у нашому дослідженні розуміється як виявлений та реалізований екзистенціальний шарм людини, що актуалізує оточуючих людей і соціум на конструктивні особистісні трансформації.

Поняття «екзистенціальний» трактується згідно з феноменом «екзистенція». Визначення цьому феномену дає І. Бичко: «екзистенція — (від лат. *existo* — існую) специфічно людське існування у світі, що характеризується як «поза межове» (трансцендентальне) відносно натуралістично-психологічних параметрів буття і як присутньо незагальне — однократне, унікальне» (Бистрицький та ін.: 187). Автор також уточнює, що, «за Гайдеггером, екзистенція є інтенційним щодо об'єктивного буття «буттям-свідомістю», однократним і тому принципово неугагальним «тут (ось)-буттям», лише «торканням» (а не просторовим «перебуванням в»), «світловою плямою» в бутті. Тому екзистенція завжди «передусь сутності» (Сартр), що виступає похідною від екзистенції. Звідси свобода екзистенції, її принципова недетермінованість зовнішніми щодо духовності чинниками, укоріненість у дусі, у «внутрішній людині» (Бистрицький та ін.: 187).

Відштовхуюсь від даного визначення, можна сказати, що харизма як екзистенціальний шарм виражає переживання людиною власної унікальності й неповторності у бутті, її волю до самовираження та визнання, а також внутрішній вектор її специфічних особистісних тенденцій і потенцій.

Що є буттям людини в контексті даного визначення харизми як екзистенціального шарму людини? Е. Фромм визначає буття, протиставляючи його поняттю «володіння», тому на думку автора – це «такий

спосіб існування, при якому людина і не має нічого, і не прагне мати щось, але щаслива, продуктивно використовує свої здібності, перебуває в єднанні з усім світом» (Fromm, 2008: 16). Протиставлення модусів «буття» і «володарювання» як екзистенціальних орієнтацій людини стає методологічно плідним для постановки одного з ключових питань даного дослідження: чи людина володіє харизмою як даром, даністю або власністю, як відзначав М. Вебер (Weber, 2009), чи харизма є характеристикою продуктивного особистісного буття, як результату активного, творчого існування і переживання себе?

Пошук відповіді на це питання зумовлює необхідність детальніше розглянути названий підхід Е. Фромма. Дослідник відзначає, що люди, орієнтовані на володарювання, сприймають світ крізь призму того, що вони мають, у той час як люди, орієнтовані на буття, акцентують увагу на тому, хто вони є (Fromm, 2008: 28–29). Перші постійно маніпулюють собою, оточуючими людьми і явищами як об'єктами, що потрібно використати задля набуття певного суспільного статусу, а з ним і почуття впевненості як стабільності власного буття. Другі вступають у взаємодію з Іншими з цікавістю, енергійністю та творчістю. У модусі володарювання людина ідентифікує своє «Я» за допомогою предметів, які вона має, тому вона проявляє себе у соціумі та комунікації як та, що конкурує, оцінює і змагається у контексті своєрідного завоювання цих предметів.

Е. Фромм відзначає штучність як основну характеристику владного модусу буття, наголошуючи на тому, що людина у ньому лише імітує вигідний для неї образ себе, тому є здатною «справити враження на багатьох, хоча це враження лише частково є результатом гарного виконання обраної ролі» (Fromm, 2008: 28). Володарювання, на думку Е. Фромма, пов'язане із почуттям власності і владності над об'єктами, серед яких «я» людини виступає найбільш важливим комплексним об'єктом. Це «я» включає «наше тіло, ім'я, соціальний статус, все, що ми маємо (включаючи наші знання), наше уявлення про себе і той образ, який ми хочемо створити для інших людей» (Fromm, 2008: 59). Спираючись на думку про те, що наше «я» є сумішшю реальних якостей (знань та професійних навичок) та «якостей фіктивних, якими обросло наше реальне «я»» (Fromm, 2008: 59), автор наголошує на тому, що у модусі володарювання «я» людини, що сприймається нею як річ, засновує її самосвідомість (Fromm, 2008: 59).

Можна констатувати надмірну прив'язаність людини до усіх предметів особистої власності, і необхідність знову і знову їх використовувати. Така орієнтація занурює людину у замкнене коло нескінченного споживання, якому, на думку Е. Фромма, властиві такі суперечливі властивості: «з одного боку, воно послаблює відчуття тривоги і занепокоєння, оскільки те, чим людина має, не може бути у неї відібране; але, з іншого боку, воно змушує його споживати дедалі більше, оскільки всяке споживання невдовзі переставляє приносити задоволення. Сучасні споживачі можуть визначати себе за допомогою наступної формули: я є те, що я маю і що я споживаю» (Fromm, 2008: 23). Відмова від контролю над усталеним, звичним, вивченим та відомим для людини з орієнтацією на володарювання по суті стає рівноцінною смертю.

Варто відзначити несвободу такої людини. Впевненість людини володарювання також визначається об'ємом речей, які вона здобула і зосередила у своїх руках. «При орієнтації на володіння немає живого зв'язку між мною і тим, чим я володію. І об'єкт мого володіння, і я перетворилися на речі, і я володію об'єктом, оскільки я маю силу, щоб зробити його моїм. Але тут має місце і зворотний зв'язок: об'єкт володіє мною, тому що моє почуття ідентичності... ґрунтується на моєму володінні об'єктом (і якомога більшою кількістю речей)» (Fromm, 2008: 63-64). Закономірним виступає те, що людина у модусі володарювання та об'єктивації ставиться до Інших як до речей, що забезпечують її почуття впевненості.

Орієнтація на буття дає людині свободу від пут об'єктного сприйняття світу речей та прив'язаності до власного «я». Такі люди здатні до «проникнення в суть речей і пізнання дійсності» (Fromm, 2008: 81), вони не ховають своє обличчя під вдаваною маскою, органічно та сміливо виражають себе у житті, діяльності та комунікації. Людина у модусі буття усвідомлює і переживає себе як самостійну особистість, дає волю власним почуттям, а тому здатна переживати повноту взаємодії із оточуючим світом. Люди з орієнтацією на буття здатні «усією своїм єством реагувати на іншу людину та її думки» (Fromm, 2008: 29), у результаті чого виникає абсолютно нова якість взаємодії з Іншими.

Модус буття, сповнений творчості, активності та продуктивності в їх конструктивних сенсах. Продуктивні особистості сповнені нових ідей та життєвості, тому, на думку Е. Фромма вони «оживляють усе, чого б вони не торкнулися... реалізують свої власні здібності, а також вдихають життя у інших людей та речі» (Fromm, 2008: 75).

Застосовуючи даний підхід Е. Фромма до феномену харизми в бутті людини, можна припустити, що орієнтації на володарювання та буття реалізуються у полярних один до одного виявах екзистенціального шарму людини. «Мати харизму» і «Бути харизматичним»: різниця відчувається навіть у самому формулюванні цих процесів. У випадку, коли людина каже «Моя харизма», вона усвідомлює власну харизму як окрему від себе субстанцію, а тому може раціонально використовувати її як інструмент досягнення влади над Іншими. Одночасно вислів «Я – харизматичний» демонструє ідентифікацію людини з власним екзистенціальним шармом як природньо і заслужено властивим їй, таким, що складає характеристику її особистості. Вона переживає власну харизму як вияв власної особистості.

Коли людина сприймає харизму як об'єкт, вона неодмінно стає інструментом, а не ціллю, станом або буттям. Маючи харизму як поведінковий інструмент, уявно приміряючи її як дивний костюм, людина може лише вдавати харизматичне буття, як щирі органічність і свободу самовираження, проте так і не наважитися торкнутися власної харизматичної унікальності через страх, недовіру до себе, глибинну невпевненість тощо. Відчуженість від справжності власної харизми породжує і відчуженість від справжньої харизми інших

людей. Така відчуженість виникає через витіснення людиною щирості власного буття «за покликом душі» на користь контролю над власним буттям і буттям інших. По суті, людина обирає імітаційну, шаблонну, технологічну харизму замість спонтанної, щирої, живої дійсної харизми.

Відмова від розгортання власної дійсної харизми та використання імітаційної стає вибором у бік штучного само-буття і самотності у ньому. У цьому випадку харизма не виступає екзистенціальним шармом, а залишається маскою, що приховує справжні мотиви, цінності, цілі та почуття людини. Людина, яка сприймає харизму як щось об'єктивоване, окреме від себе, те, що вона може мати, втрачає будь-який шанс на розвиток власної особистості та співтворчості з іншою особистістю. Харизма як об'єкт набуває інструментального та функціонального характеру і реалізується через вибудовування маніпулятивної поведінки, яку рано чи пізно помічають оточуючі. Сутність такої поведінки полягає у проявах авторитарності замість авторитетності.

Авторитарний харизматик не здатен помічати харизми Іншого, адже насправді не розкрив своєї, він не здатен і харизматично взаємодіяти з оточуючим світом. На відміну від нього, авторитетний харизматик ініціює взаємодію на основі бачення і переживання унікальності власної особистості та особистості Іншого як харизматичної.

Харизмі людини, що обирає буття замість володарювання (бути, а не мати), чужа будь-яка маніпуляція, адже вона є виявом особистості, що вірить у дійсність власного «Я» як джерела і осереддя життєвої, чуттєвої комунікативної та творчої правди. Така харизма породжує щирий екзистенціальний шарм і авторитет, що викликає співпереживання і визнання оточуючих. Тому ми приходимо до того, що екзистенціальним шармом (харизмою) є буттєвий вияв людини, що демонструє рівень пробудженості (актуалізованості) її особистості, цілісності її світогляду, духовної глибини та здатності долати свої межі.

Наступним важливим питанням виступає: чи завжди харизма людини є конструктивною? Для відповіді на це питання звернемося до теоретичного підходу Е. Фромма, згідно з яким він аналізує принципи некрофілії (руйнування, знищення життя, любові до смерті, деструктивності) та біофілії (росту, творчості, любові до життя, конструктивності) як ті, якими скеровується людина із глибини своєї душі (Fromm, 1964: 38). Мається на увазі «тотальне орієнтування, що повністю визначає спосіб життя людини. Воно стверджує себе у його тілесних процесах, у його почуттях, думках та жестах» (Fromm, 1964: 45).

На думку дослідника, в залежності від того, яка тенденція або орієнтація переважає у особистості соціальної, політичного лідера, він здійснює той чи інший вплив на людські маси. «Некрофілія» дослівно перекладається як «любов до мертвого» («біофілія» – «любов до живого», або «любов до життя»)» (Fromm, 1964: 39). Некрофілія характеризує цінності сили, влади, закону і «примусово-педантичного» порядку, підкорення свободи Іншого через насилля, садизм, екзистенціальна орієнтація на володіння, прив'язаність до минулого, а не живе переживання теперішнього (Fromm, 1964: 40; 41). Е. Фромм так описує внутрішній світ некрофіла: «скеровується потребою перетворювати органічне на неорганічне, ... сприймає життя механічно, ніби всі живі люди є речами. Всі життєві процеси, всі почуття та думки він перетворює на речі... Він хотів би панувати над іншими і при цьому вбивати життя. Його наповнює глибокий страх перед життям, оскільки життя невпорядковане і неконтрольоване відповідно до своєї сутності» (Fromm, 1964: 41). Реалізація сили некрофілів відбувається шляхом прояву волі до вбивства і досягнення влади вбивати. Е. Фромм підкреслює двоїстість «подачі» образів некрофільних вождів (таких як Гітлер, Сталін), що створюють «хибне враження захисників» (Fromm, 1964: 41), хоча насправді вони глибинно «закохані в тих, хто вбиває, і зневажають тих, кого вбивають» (Fromm, 1964: 40), тому здійснюють масовий вплив на людей завдяки «здатності і готовності вбивати» (Fromm, 1964: 40).

На відміну від некрофіла, що виокремлює себе від соціуму і любить смерть, біофіл налаштований на інтеграцію з іншими, любить життя, сповідує цінність творчості, ініціює новизну і зростання в усіх сферах життя, здатний дивуватися і готовий створювати нове без внутрішньої прив'язаності до усталеного (Fromm, 1964: 47). «Життєві пригоди становлять для нього більшу цінність, ніж безпека. Його життєва установка функціональна, а не механістична. Він бачить ціле, а не лише його частини, він бачить структури, а не суми. Він хоче формувати і впливати через любов, розум і власний приклад, а не за допомогою сили, не тим, що він рознімає речі і бюрократично керує людьми, ніби йдеться про речі. Він радіє життю і всім його проявам» (Fromm, 1964: 47).

Розвиваючи думки автора, варто відзначити, що в більшості випадків харизматичні лідери дійсно постають перед людьми як достойні підтримки і визнання, мужні особистості. Проте, чи завжди це так? Частіше за все такі лідери можуть приховувати свої некрофільні наміри, імітуючи самовідданість, самопожертву, любов до людей та життя. На цьому етапі дослідження, ми приходимо до необхідності аналізу конструктивної та деструктивної харизми людини як особистісних виявів, що можуть заперечувати, знищувати життя або навпаки творити його з любов'ю.

Деструктивна харизма людини засновується на світогляді, у якому панують цінності ментальної, матеріальної, творчої, соціальної або політичної влади, слави та маніпуляції. Названа харизма людини реалізується у таких якостях як егоцентризм, приниження та придушення Інших. Егоцентризм такого харизматика робить його сліпим до харизми оточуючих і нарцисичним, тому він краще принизить їх, ніж вступить у діалог як взаємодію. В результаті деструктивний харизматик приходиться до внутрішнього і зовнішнього пригнічування. У першому випадку такий харизматик придушує власний страх перед новими поворотами та ситуаціями життя, у яких йому доведеться незвично проявляти себе, а також страх перед Іншим як неконтрольованим

суб'єктом, який має інші цінності, що можуть відрізнятися від його цінностей, а отже піддавати сумніву його внутрішню опору. У другому випадку деструктивний харизматик, прямо або опосередковано, пригнічує Інших, маніпулюючи ними за допомогою імітації конструктивної, добродесної харизми. Звідси деструктивна харизма виступає харизмою пригнічення будь-яких конструктивних імпульсів як незначних, незрілих, наївних. Така харизма завжди є результатом внутрішнього конфлікту особистості, яка переносить цей конфлікт у сферу відносин із Іншими, нерідко звинувачуючи світ і людей у своїх проблемах. Деструктивна харизма часто виникає через жалість до себе, що, на думку С. Крилової, з одного боку «є зацикленістю на нинішньому стані Его, нездатністю побачити власні перспективи, що породжує світоглядну установку на те, що всі проблеми викликані зовнішніми причинами» (Крилова, 2022: 280), з іншого боку «це зацикленість на інших, на прагненні маніпулювати ними, підкорити своїй волі» (Крилова, 2022: 264). Внутрішні конфлікти, біль, або невизначеність життєвого шляху призводять до того, що людина виражає деструктивну харизму як помсту, доказ власної значимості або самоствердження.

Для реалізації такої харизми потрібен образ Іншого як ворога або кривдника, що виступає винуватцем, тригером усіх страждань харизматика. Завдяки цьому образу або реальній персоні реалізується деструктивність харизми, що проявляється у силі і праві творити особисте правосуддя. Або ж цим Іншим може стати і сам харизматик, що буде постійно переживати почуття провини та діяти із стану провини.

Деструктивна харизма людини може виражатися у створенні маніпулятивних, авторитарних відносин, ініційованих монологічної комунікації, агресивної конкуренції, а також соціально-небезпечної діяльності. Люди з такою харизмою не завжди до кінця усвідомлюють її деструктивність, адже вона виступає їх правдою життя, їх орієнтиром і своєрідною моральною нормою. Завдяки непохитній егоцентричній силі та переконаності у власній правоті, деструктивні харизматики можуть здійснювати колосальний вплив на соціум, згуртовувати значні маси людей заради досягнення непродуктивних, ілюзорних цілей. Вони можуть ініціювати та очолювати соціальні рухи, протести, воєнні дії, проте суттєво не вирішують ні свої внутрішні проблеми, ні проблеми своїх послідовників. Деструктивна харизма людини завжди заперечує радість і повноту життя, вбачаючи у них інфантильність і поверхневність.

Деструктивний харизматик ініціює та розвиває процеси руйнування у своїх думках, поведінці, вчинках, оточенні, демонструючи власну озлобленість або навіть агресію по відношенню до несправедливості життя. Деструктивний екзистенціальний шарм виступає так званою негативною чарівністю, що виражається у поведінковій відстороненості, відчуженості, саркастичному знеціненні життєвих ідеалів, як невинувато пафосних і непотрібних людству. Тому, навіть збираючи навколо себе значні маси людей, якими він вдало проманіпулював, деструктивний харизматик не знаходить внутрішньої втіхи, а іноді й загострює свій внутрішній конфлікт, отримуючи лише тимчасове визнання та ілюзію єднання, яка розсіюється як тільки з'являється новий потужний маніпулятор масовою свідомістю. Рано чи пізно він отримує поразку у битві з собою, Іншими або життям, зустрічаючи відразу, відчуження, розчарування послідовників. У випадку військових або наукових деструктивних харизматиків, їх власна зухвалість часто реалізується ціною життя величезної кількості людей, як це сталося у житті Адольфа Гітлера або Джуліуса Роберта Оппенгеймера.

Конструктивна харизма людини виражається у дієвому перетворенні себе та світу навколо. Це припускає і внутрішню активність як осмислення своїх переживань, і зовнішню активність, направлену на реалізацію своїх талантів, здібностей. Конструктивний екзистенціальний шарм виражає радісну життєвість, енергійність, спонтанність, творчість, любов та свободу. Така харизма – завжди результат гуманістичного світогляду людини, здатної вступати у здорову, продуктивну взаємодію з Іншим, як самотутнім харизматиком. Конструктивний харизматик створює можливості замість проблем, вивчає життя як мистецтво і навчає цьому мистецтву Інших своїм прикладом. Такий харизматик не бореться з власною долею, а підкорює її власною любов'ю до життя, розумінням його проявів та активній взаємодії з цим життям.

Конструктивний харизматик внутрішньо вільний від волі до конкуренції та маніпуляції, адже він переживає свою самотутність і самоцінність, діяльно виражаючи їх у створенні конкретних проєктів або подій. Він також вільний від потреби постійно отримувати підтвердження власної величі, адже широко переживає велич самого життя у всій його повноті та силі. Можна сказати, що впливовість конструктивної харизми людини реалізується силою її любові, творчості й самовідданості. Прикладом таких харизматиків можуть стати Далай Лама, Магатма Ганді, Мати Тереза та ін.

Виходячи з того, що харизма є перш за все результатом *переживання людиною себе* та свого особистісного становлення у соціокультурному просторі, варто наголосити на важливості любові до себе як її важливої екзистенціальної основи. Плідним у цьому контексті виступає підхід Е. Фромма про любов до себе як необхідну передумову любові до Іншого. Саме любов до себе, що виражається у свідомому особистісному зростанні формує дійсну харизму людини, на відміну від егоїзму, який засновує лише маніпуляцію власною харизмою.

Філософ відрізняє любов до себе від егоїзму, що полягає у задоволенні своїх потреб за рахунок Іншого. «Егоїстична людина цікавиться тільки собою, хоче всього для себе, відчуває задоволення, коли бере, а не коли віддає», – відзначає автор (Fromm, 1956). Людина, яка любить себе, за переконанням Е. Фромма, здатна не лише наповнити своє Я турботою та підтримкою, а й любити і турбуватися про Я іншої людини. Дані типи любові виступають пов'язаними одне з одним і зумовлюють одне одне. «В терміні «любов до себе» є очевидним парадоксальний елемент. З нього виходить факт, що любов – установка, яка є однаковою по відношенню до всіх об'єктів, включаючи себе», – підкреслює автор (Fromm, 1956).

Любов до себе виступає фундаментальним буттєвим чинником дійсної конструктивної харизми. Ознаками такої харизми є життєвість, щирість, спонтанність, віра у себе, почуття власної гідності, тощо. Егоїзм же породжує лише імітацію харизми та її ознак, маніпуляцію та деструктивність. Егоїстична людина обмежує свою харизму зневірою у любов як до себе, так і до Іншого.

Важливим є бачення Е. Фроммом любові як «активної сили, що діє в людині» (Fromm, 1956). Активність любові проявляється у динамічному «стані перебування» (Fromm, 1956), у якому, як було зазначено вище, людина орієнтована віддавати, а не брати. Автор пише, що «віддавати – означає виявляти свою спроможність найвищою мірою. У цьому акті я виявляю свою силу, своє багатство, свою владу» (Fromm, 1956). Самовіддача породжує радість і завжди пробуджує «відгук у відповідь і бажання розділити один з одним викликаним цим радість. В акті самовіддачі виникає особливе почуття, і обидва учасники мають подяку за те, що їм відкрилося. Щодо любові, це означає, що любов є сила, яка породжує любов» (Fromm, 1956).

Варто відзначити, що здатність любити себе та партнера і викликати його любов, створюючи близькість, є надзвичайно важливою для розвитку харизми людини. Любляча пара видається сприятливим простором і для взаємної актуалізації харизматичного потенціалу особистості. Саме переживання любові харизматичних чоловіка та жінки, як взаємного конструктивного перетворення особистості один одного засновує *парну харизму або подвійну харизму як екзистенціальний шарм пари*, як вияв їх харизматичної єдності. У випадку відсутності любові до себе та Іншого, харизма пари та індивідуальна харизма людини, стає лише інструментом досягнення влади над Іншим та оточуючими, породжуючи нещирий, раціональний союз чоловіка та жінки.

Активність любові як акту самовіддачі породжує і динамічність харизми людини, яка може розвиватися, поглиблюватися і змінюватися у взаємодії з Іншими під час різних періодів життя.

Можна припустити, що любов, як екзистенціальна основа дійсної, конструктивної харизми людини, визначає і її сутність – бути спрямованою на себе та соціум заради єднання в усій своїй унікальності і виключності. Будучи пробудженою, харизма людини, як і її любов, неодмінно прагне реалізації, для чого їй необхідна взаємодія зі світом у люблячих відносинах з Іншими людьми.

Обговорення. У даній статті обґрунтована гіпотеза про те, що екзистенціальна орієнтація на володарювання породжує у людини прагнення не набути харизми шляхом особистісного становлення, а присвоїти її як об'єкт, «вбудувати» її в себе ніби поведінкову програму з метою здійснення маніпулятивного самовираження й самоствердження у соціумі. За умови такої орієнтації людина не переживає власну харизму, а імітує її у відносинах з собою та оточуючими. Буттєвість людини породжує органічність її харизми, коли екзистенціальний шарм стає закономірною властивістю і результатом внутрішньої, соціальної та творчої активності особистості.

Виявлено, що утворюючими факторами деструктивної харизми людини, які виходять з її буття, виступають заперечення життя, нелюбов до нього і звеличування себе над Іншими. Тому деструктивну харизму можна назвати антигуманістичною. Конструктивна харизма виступає повним антиподом деструктивної, адже формується на основі любові до життя як важливої цінності, можливості пізнавати та творити власну особистість й продуктивні відносини зі світом, актуалізувати особистість і харизму Інших власним прикладом, а також здійснювати вклад у розвиток соціуму й навіть світу. Тому конструктивна харизма може бути названа гуманістичною харизмою.

З'ясовано, що харизма стає ширим виявом особистості за умови любові до себе, що не допускає прояви егоцентризму і нарцисизму.

Дані висновки актуалізують подальші дослідження феномену харизми людини, її деструктивних і деструктивних проявів у просторі харизматичної пари чоловіка та жінки, а також харизматичної соціальної групи як простору об'єднання харизматичних особистостей.

Висновки. У статті визначені такі буттєві прояви конструктивної та деструктивної харизми людини як маніпуляція та любов. Маніпуляція реалізується за допомогою імітаційної харизми людини як засобу взаємодії з оточуючими, що припускає авторитарність та домінування. Любов до себе та Іншого реалізується лише у людини з дійсною харизмою, що виражає щирість та особистісно-творчу активність буття і продуктивність відносин.

Доведено, що у модусі володарювання людина об'єктивує власну харизму, пригнічуючи її використанням маніпулятивних поведінкових комунікативних технік. У модусі буття харизма людини є органічним виявом особистості, що закономірно виражається в результаті її внутрішньої роботи над собою та любові до себе. Модус володарювання часто-густо породжує деструктивну харизму, що виступає руйнуючим життям або некрофільним екзистенціальним шармом людини, егоїстично замкненою на собі. Воля до влади людини штовхає її до імітації харизми, що призводить до нещирості відносин зі світом та глибинної внутрішньої самотності.

Усвідомлено, що у модусі буття здебільшого реалізується конструктивна харизма людини, як творчий, активний, люблячий, толерантний та щирий екзистенціальний шарм. При цьому саме біофільна особистість здатна виявити та виразити дійсну харизму як конструктивну харизму, створюючи продуктивні відносини зі світом.

Доведено, що лише особистість, яка не жаліє, а любить себе здатна розкрити і реалізувати свою унікальність шляхом особистісної актуалізації та динамічного розвитку власної харизми. Більше того, дійсний, конструктивний харизматик здатен любити Інших, толерантно актуалізуючи їх особистість і харизму.

Список використаних джерел:

1. Бистрицький Є. К. та ін. Філософський енциклопедичний словник за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис. 2002. с. 187. 742 с. URL: https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop/page/22/mode/2up (дата звернення: 23.02.2024).
2. Крилова В. (Вселена Світла). Прояви дійсної та імітаційної харизми в бутті людини. *Гуманітарний корпус. Збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, історії, психології та педагогіки № 49*. Київ : ТОВ «НВП Інтерсервіс». 2023. С. 9-13.
3. Крилова С. А. Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної метаантропології і андрогін-аналізу: монографія. Видання 2-е, видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ: 2022. 536 с.
4. Хамітов Н. В., Крилова С. А. Людина і культура. Словник. Філософська антропологія. Філософія культури. Культурологія. Київ : КНТ. 2022. 295 с.
5. Shostrom E. L. Man, the Manipulator: the inner journey manipulation to actualization. 1967. USA, Nashville and New York : Abingdon press.
6. Freud Z. The Psychology of the Masses and Ego Analysis: A New Translation (Translator: Tim Newcomb). USA, Germany, Stuttgart : Newcomb Livraria Press. 79 p. 1967. 264 p.
7. Fromm E. Man for Himself: An Inquiry Into the Psychology of Ethics. 2014. USA, New York: Routledge. 268 p.
8. Fromm E. The Anatomy of Human Destructiveness. 1973. USA, New York : Holt, Rinehart and Winston.
9. Fromm E. The art of loving. 1956. URL: http://pdf-objects.com/files/ErichFromm_TheArtOfLoving_1956_148pp.pdf (дата звернення: 10.03.2024).
10. Fromm E. The Heart of Man. Its Genius for Good and Evil. 1964. USA, New York : Harper and Row Publishers 157 p. URL: <https://dokumen.pub/qdownload/the-heart-of-man-its-genius-for-good-and-evil-1nbsped.html> (дата звернення: 8.03.2024).
11. Fromm E. To have or to be? 2008. New York, London : Continuum. 182 p.
12. Weber M. Economy and Society: A New Translation. London : Harvard University Press. 2009. 520 p.

References:

1. Bystrytskyi Ye. K. ta in. (2002). Filozofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary] za red. V. I. Shynkaruka. Kyiv : Abrys. S. 187. 742 s. URL: https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop/page/22/mode/2up [in Ukrainian].
2. Krylova V. (Vselena Swetly). (2023). Proiavy diisnoi ta imitatsiinoi kharyzmy v butti liudyny [Manifestations of real and imitative charisma in a person's being]. Humanitarnyi korpus. Zbirnyk naukovykh statei z aktualnykh problem filozofii, kulturolohi, istorii, psykhologii ta pedahohiky № 49. Kyiv : TOV «NVP Interservis». S. 9–13. [in Ukrainian].
3. Krylova S. A. (2022). Krasa liudyny v zhyttievkykh praktykakh kultury. Dosvid sotsialnoi ta kulturnoi metaantropologii i androhin-analizu: monohrafiia [Human beauty in the life practices of culture. Experience of social and cultural metaanthropology and androgynous analysis: monograph]. Vydannia 2-e, vydannia, vypravlene i dopovnene. Kyiv: KNT. 536 s. [in Ukrainian].
4. Khamitov N. V., Krylova S. A. (2022). Liudyna i kultura. Slovnyk. Filozofska antropologhiia. Filozofia kultury. Kulturolohiia [Man and culture. Dictionary. Philosophical anthropology. Philosophy of culture. Culturology]. Kyiv: KNT. 295 s. [in Ukrainian].
5. Shostrom E. L. (1967). Man, the Manipulator: the inner journey manipulation to actualization. USA, Nashville and New York: Abingdon press. [in English].
6. Freud Z. (1967). The Psychology of the Masses and Ego Analysis: A New Translation (Translator: Tim Newcomb). USA, Germany, Stuttgart: Newcomb Livraria Press. 79 p. 264 p. [in English].
7. Fromm E. (2014). Man for Himself: An Inquiry Into the Psychology of Ethics. USA, New York: Routledge. 268 p. [in English].
8. Fromm E. (1973). The Anatomy of Human Destructiveness. USA, New York: Holt, Rinehart and Winston. [in English].
9. Fromm E. (1956). The art of loving. URL: http://pdf-objects.com/files/ErichFromm_TheArtOfLoving_1956_148pp.pdf [in English].
10. Fromm E. (1964). The Heart of Man. Its Genius for Good and Evil. USA, New York: Harper and Row Publishers 157 p. URL: <https://dokumen.pub/qdownload/the-heart-of-man-its-genius-for-good-and-evil-1nbsped.html> [in English].
11. Fromm E. (2008). To have or to be? New York, London : Continuum. 182 p. [in English].
12. Weber M. (2009). Economy and Society: A New Translation. London : Harvard University Press. 520 p. [in English].